

Wrocław 2016

Nr 1(4)/2016

TOMASZ WAŚKIEL
Uniwersytet Wrocławski

POLSKA-KAZACHSTAN: PERSPEKTYWY WSPÓŁPRACY I POLSKIE INTERESY W AZJI CENTRALNEJ

W sierpniu 2016 r. z wizytą w Polsce przebywał Nursułtan Nazarbajew, prezydent Kazachstanu. Kazachskie media dobitnie podkreślały, że po raz pierwszy miała ona charakter oficjalnej wizyty państwowej¹. Z kolei Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda określił ją mianem „niezwykle ważnej i znaczącej”, „dającej zielone światło”² dla rozwoju stosunków dwustronnych.

Kontakty pomiędzy Rzeczpospolitą Polską (RP) a Kazachstanem nie są nowe. Dwukrotnie kraj ten odwiedzali polscy prezydenci (Aleksander Kwaśniewski w 1999 r., Lech Kaczyński w 2007 r.). Z kolei N. Nazarbajew był już w Polsce trzykrotnie (1997, 2002, 2016). Przy okazji tej ostatniej wizyty warto przyjrzeć się perspektywom współpracy z Kazachstanem i ewentualnie innymi środkowo-azjatyckimi republikami.

W latach 90. XX w. polska polityka wobec Azji Centralnej ograniczała się do nawiązania stosunków dwustronnych i opracowania pierwszych porozumień, nie przywiązywano wówczas do tego regionu większej wagi. Region ten znajdował się raczej na dalekim planie czy nawet na marginesie polityki Warszawy. Wynikało to zarówno z istnienia w tamtym czasie zupełnie innych priorytetów polityki zagranicznej, jak i z samej sytuacji w regionie, która cechowała się brakiem stabilności politycznej i problemami gospodarczymi. Pewną poprawę w stosunkach Polski z państwami tego regionu można było zaobserwować dopiero po 2000 r. Zaczęto dostrzegać rosnący potencjał gospodarczy tych państw oraz względne ustabilizowanie się sytuacji politycznej, ipso facto wynikające z utrwalenia

¹ Przykładowo zob. *Wizyt Prezydenta RKN. Nazarbajewa v Polshu nosit staus gosudarstvenno-vo*, KhabarKz, www.khabar.kz/ru/news/politika/item/62504-vizit-prezidenta-rk-n-nazarbaeva-v-polshu-nosit-status-gosudarstvennogo (5 XII 2016).

² *Wizyta niezwykle ważna i znacząca*, Prezydent RP, www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/art,322,wizyta-niezwykle-wazna-i-znaczcaca.html (5 XII 2016).

autorytarnych rządów. Rozwinięto bazę prawno-traktatową wzajemnych relacji oraz stworzono instytucje czuwające nad rozwojem kontaktów dwustronnych. Większe zainteresowanie Azją Środkową wiązało się także z chęcią zapewnienia dywersyfikacji dostaw surowców energetycznych. Największe pod tym względem nadzieje wiązano z Kazachstanem, w tym celu podjęto zresztą szereg inicjatyw, o których szerzej w dalszej części artykułu. Jednocześnie Kazachstan, począwszy od 2000 r., przeżywał dynamiczny wzrost gospodarczy, stając się zdecydowanym liderem gospodarczym regionu. Zauważono, że jest to kraj, który szybko się rozwija i ma potężne zasoby, a co za tym idzie może być atrakcyjnym partnerem w wielu dziedzinach.

Podczas sierpniowego spotkania prezydentów w 2016 r. poruszono wiele aktualnych kwestii politycznych, rozmawiano choćby o sytuacji na Ukrainie czy na Bliskim Wschodzie. Jednak analizowanie współpracy z Kazachstanem w sferze stricte politycznej wydaje się bezcelowe. Duża odległość geograficzna, przynależność do różnych stref wpływów i kręgów kulturowych powoduje, że trudno w Kazachstanie szukać politycznego sprzymierzeńca, co najwyżej w konkretnych jednostkowych sprawach na forach różnych organizacji międzynarodowych. Zresztą kraj ten od lat prowadzi raczej prorosyjską politykę, co do priorytetów polskiej polityki zagranicznej, a zwłaszcza obecnego rządu, z pewnością nie przystaje. Nazarabajew był nawet osobiście inicjatorem powołania nowego bloku gospodarczo-politycznego, Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej, do którego należy obecnie pięć państw (Rosja, Kazachstan, Białoruś, Armenia, Kirgistan), a w najbliższych latach mogą przystąpić kolejne (na przykład Tadżykistan)³.

Znacznie ciekawsze mogą być perspektywy współpracy gospodarczej i biznesowej, bowiem Azja Centralna, a zwłaszcza Kazachstan, ma wiele do zaoferowania, przede wszystkim surowce energetyczne. Podczas ostatniej wizyty N. Nazarabajewa wiele uwagi poświęcono właśnie kwestiom gospodarczym i podpisano szereg porozumień, o których szerzej w dalszej części artykułu. Z punktu widzenia polskich interesów bardzo ciekawa mogłaby być współpraca w zakresie polityki energetycznej. O konieczności dywersyfikacji dostaw źródeł energii od lat mówiły kolejne polskie rządy, czasem w tonie czysto propagandowym, ale czasem w formie konkretnych projektów. W tym kontekście wiele mówiło się również o Kazachstanie, a konkretnym pomysłem był ropociąg Odessa–Brody–Płock,

³ Euroazjatycka Unia Gospodarcza została powołana 1 I 2015 r., jej głównym celem jest poszerzenie dotychczasowej unii celnej o swobodny przepływ towarów, usług, kapitału i siły roboczej. Wielu autorów podkreśla także jej polityczny charakter, z dominującą pozycją Rosji, szerzej zob. N. Popescu, *Eurasian Union: the real, the imaginery and the likely*, Paris 2014; E. Gostomski, T. Michałowski, *Euroazjatycka unia gospodarcza - próba ożywienia instytucjonalnej integracji gospodarczej na obszarze dawnego ZSRR*, „Gospodarka regionalna i międzynarodowa” 2015, nr 41, t. 1.

w najnowszej zaś wersji Odessa–Brody–Gdańsk, którym tłoczona miałyby być ropa naftowa z Azerbejdżanu i Kazachstanu. Do tej inicjatywy wróciło Prawo i Sprawiedliwość (PiS), a także rząd Beaty Szydło⁴.

Bardzo ważną czy wręcz bolesną kwestią jest sprawa Polaków w Kazachstanie. Są to potomkowie zesłańców z różnych okresów naszej historii, którzy trafiali na środkowoazjatyckie stepy na przestrzeni niemal dwóch wieków (głównie w latach 30. i 40. XX w.). Wielu z nich wciąż podkreśla swoją polskość i deklaruje chęć powrotu do Ojczyzny. Mimo różnych inicjatyw był to wciąż nierozwiązany problem natury moralnej, z powodów czysto ekonomicznych odsuwany przez kolejne polskie rządy. Jednak obecna władza, poprzez swoich ministrów, zaczyna wprowadzać nowe przepisy repatriacyjne, głównie z myślą o Polakach z Kazachstanu.

Kazachstan niewątpliwie jest liderem w gronie państw Azji Centralnej, do której to grupy tradycyjnie zalicza się też cztery inne postradzieckie państwa – Uzbekistan, Turkmenistan, Kirgistan i Tadżykistan. Zanim przeanalizujemy perspektywy wymiany gospodarczej z Kazachstanem warto, w dużym skrócie, przyjrzeć się także polskiej współpracy z jego sąsiadami, bowiem Azja Centralna najczęściej traktowana jest całościowo (jako region) i dlatego nie powinno się ich całkiem pomijać.

Uzbekistan to kraj, którego gospodarka w dużej mierze opiera się na sektorze rolniczym. Dominującą pozycję w strukturze polskiego importu z tego kraju zajmuje bawełna, w 2015 r. jego wartość wyniosła 110,3 mln PLN⁵. Sprowadzane są także surowce energetyczne, choć z reguły poprzez rosyjskie firmy pośredniczące, co powoduje trudności w oszacowaniu faktycznej wartości tych produktów. Wymiana handlowa z tym krajem cechuje się wyraźnie dodatnim bilansem, wartość eksportu w 2015 r. wyniosła 419 mln PLN⁶. Najczęściej eksportowane są wyroby przemysłu elektromaszynowego, chemicznego oraz artykuły rolno-spożywcze. Ważnym organem w kontekście rozwijania stosunków handlowych z tą środkowoazjatycką republiką jest Polsko-Uzbecka Komisja ds. Współpracy Międzyrządowej. Jej zadaniem jest między innymi dokonywanie okresowych przeglądów współpracy gospodarczej oraz wskazywanie problemów ograniczających jej rozwój⁷. Rozwój kontaktów biznesowych z Uzbekistanem promowany jest także poprzez Krajową Izbę Gospodarczą oraz Ambasadę RP w Taszkencie⁸. Pamiętać trzeba

⁴ *Program Prawa i Sprawiedliwości 2014*, s. 23 i 90, www.old.pis.org.pl/dokumenty.php (20 XII 2016).

⁵ *Rocznik statystyczny handlu zagranicznego*, Warszawa 2016, s. 121.

⁶ *Ibidem*, s. 121.

⁷ *Informator ekonomiczny – Uzbekistan*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, www.informatorekonomiczny.msz.gov.pl/pl/azja/uzbekistan/ (23 XI 2016).

⁸ Z ostatnich działań można wspomnieć o organizacji Misji Gospodarczej do Uzbekistanu; *Misja gospodarcza do Uzbekistanu 2016*, Portal promocji eksportu, www.trade.gov.pl/pl/Wydarzenia/213315,misja-gospodarcza-do-uzbekistanu.html (23 XI 2016).

także, że na terenie Uzbekistanu (głównie w Taszkencie) mieszka około 3 tys. obywateli pochodzenia polskiego⁹, w konsekwencji inicjatywy polskiego rządu w sferze repatriacji będą dotyczyć także i tej Polonii.

Relacje z Turkmenistanem, ze względu na prowadzoną przez ten kraj politykę izolacjonizmu, są najmniej rozwinięte pod względem prawno-traktatowym. Brakuje zarówno umowy o współpracy gospodarczej, jak i wielu innych porozumień, przykładowo regulujących relacje kulturalne czy edukacyjne. Pewne perspektywy na poprawę w stosunkach dwustronnych pojawiły się w 2007 r., wraz z objęciem władzy przez Gurbanguly'ego Berdymuchammedowa. W tym samym roku w Aszchabadzie powstała polska placówka dyplomatyczna, jednocześnie ówczesna minister spraw zagranicznych Anna Fotyga wyraziła nadzieję na intensyfikację relacji z tym krajem¹⁰. Do wzmożenia kontaktów jednak nie doszło, czego skutkiem było zamknięcie tej placówki dyplomatycznej już w 2012 r. Współpraca gospodarcza z Turkmenistanem opiera się na eksporcie cukru, mebli i urządzeń mechanicznych. W 2015 r. jego łączna wartość to 181,4 mln PLN¹¹. Najważniejsze pozycje w imporcie z tego kraju to gaz ziemny i bawełna, jego wartość wyniosła 13 mln PLN¹². Duże zasoby gazu ziemnego w Turkmenistanie sprawiają, iż kraj ten był wymieniany w gronie potencjalnych dostawców surowców energetycznych, jednak póki co importowane są tylko niewielkie ilości gazu ziemnego.

W wymianie handlowej z Kirgistanem dostrzegalny jest wyraźnie dodatni bilans. Wartość importu z Kirgistanu w 2015 r. wyniosła jedynie 14,5 mln PLN, eksport zaś kilkakrotnie więcej, bo aż 92,2 mln PLN¹³. Promocja relacji biznesowych jest realizowana podobnymi środkami jak w przypadku Uzbekistanu. Rozwój kontaktów handlowych jest monitorowany poprzez Polsko-Kirgiską Komisję ds. Współpracy Międzyrządowej. Organizowane są także misje gospodarcze mające promować rozwój stosunków handlowych. Ostatnia z nich miała miejsce w 2015 r.¹⁴. Warto wspomnieć również o polskiej pomocy rozwojowej dla tego kraju. Kirgistan jest zaliczany do priorytetowej grupy beneficjentów. Jednym

⁹ Wg danych Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polityka_wschodnia/stosunki_dwustronne_polityka_wschodnia/uzbekistan;jsessionid=172E29904455215D229DFDBE7785CBC2.cmsap6p (20 XII 2016).

¹⁰ Zob. *Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2007 r., przedstawiona na 41. posiedzeniu Sejmu RP V Kadencji, 11 maja 2007 r.*, maszynopis.

¹¹ *Rocznik statystyczny handlu zagranicznego*, Warszawa 2016, s. 121.

¹² *Ibidem*, s. 121.

¹³ *Ibidem*, s. 120.

¹⁴ Zob. *Relacja: Misja gospodarcza do Kirgistanu przy okazji IV posiedzenia Polsko-Kirgiskiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Gospodarczej pod przewodnictwem Ministra Andrzeja Dychy*, <http://kig.pl/uslugi/znajdz-zagranicznego-partnera/wyjazdowe-misje-zagraniczne/azja/relacja-misja-gospodarcza-do-kirgistanu-przy-okazji-iv-posiedzenia-polsko-kirgiskiej-komisji-miedzyrządowej-ds-wspolpracy-gospodarczej/> (24 XI 2016).

z ważniejszych przedsięwzięć był projekt zwiększania dostępności do wody pitnej na terenie Kotliny Fergańskiej, którego beneficjentem był zresztą także Tadżykistan¹⁵. Obecnie kirgiska gospodarka boryka się z wieloma problemami¹⁶, co nie sprzyja wzmocnieniu kontaktów gospodarczych.

Niezbyt intensywne są także kontakty z Tadżykistanem. Wartość eksportu wyniosła w 2015 r. 42 mln PLN, import wyniósł jedynie 3,6 miliona PLN¹⁷. W ostatnim czasie doszło wprawdzie do pierwszego porozumienia o współpracy pomiędzy Wydziałem Promocji, Handlu i Inwestycji Ambasady RP w Taszkencie a Izbą Handlowo-Przemysłową Republiki Tadżykistanu¹⁸. Jednak wątpliwe jest czy przyniesie ono konkretne efekty. Polska nie ma istotnych interesów w tym państwie, Tadżykistan nie posiada bogatych złóż surowców energetycznych, a liczebność Polonii w tym kraju nie przekracza 100 osób. Pewną współpracę można było odnotować jeszcze kilka lat temu w dziedzinie bezpieczeństwa (z uwagi na polskie zaangażowanie w Afganistanie) oraz w zakresie wspomnianej już pomocy rozwojowej¹⁹.

Z tego krótkiego przeglądu wynika, że państwa środkowoazjatyckie, oprócz Kazachstanu, pozostają raczej drugo czy trzecioplanowymi partnerami Polski. Zarówno w informacjach ministrów spraw zagranicznych, jak i w wypowiedziach polityków, republikom środkowoazjatyckim poświęca się niewiele uwagi lub nie mówi się o nich wcale. O konieczności wzmocnienia współpracy z tymi krajami zazwyczaj wspomina się skrótowo i kontekstowo, najczęściej przy okazji deklaracji dotyczących samego Kazachstanu. Wydaje się, iż obecny rząd nie zmieni znacznie tego podejścia. Na przeszkodzie w prowadzeniu aktywniejszej polityki zagranicznej wobec Uzbekistanu, Turkmenistanu, Kirgistanu i Tadżykistanu stoi szereg obiektywnych czynników. Poczynając od tych najoczywistszych, jak duża odległość geograficzna i brak odpowiedniej infrastruktury transportowej,

¹⁵ Szerzej zob. *Polska Pomoc – Kirgistan*, <https://www.polskapomoc.gov.pl/Kirgistan,892.html> (24 XI 2016).

¹⁶ Wpływa na to m.in. recesja gospodarcza w Rosji. Kirgistan jest silnie uzależniony od transferów z tego państwa; szerzej zob.: J. Strzelecki, *Euroazjatycka Unia Gospodarcza: czas kryzysu*, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2016-02-01/eurazjatycka-unia-gospodarcza-czas-kryzysu (23 XI 2016).

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Podpisanie Porozumienia o współpracy pomiędzy WPHI Ambasady RP w Taszkencie a Izbą Handlowo-Przemysłową Republiki Tadżykistanu*, Portal Promocji Eksportu, www.uzbekistan.trade.gov.pl/pl/aktualnosci/213192,podpisanie-porozumienia-o-wspolpracy-pomiedzy-wphi-ambasady-rp-w-taszkencie-a-izba-handlowo-przemyslowa-republiki-tadzykistanu.html (3 XII 2016).

¹⁹ *Tadżykistan*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polityka_wschodnia/stosunki_dwustronne_polityka_wschodnia/tadzykistan;jsessionid=A05FD35FEEC81399515D36867CB28A5B.cmsap1p?printMode=true (3 XII 2016).

poprzez liczne problemy gospodarcze tych państw, aż po przeszkody natury moralno-prawnej, takie jak m.in. problem nieprzestrzegania praw człowieka przez tamtejsze rządy²⁰.

Kazachstan jest niewątpliwie liderem w gronie państw środkowoazjatyckich. Swoją pozycję konsekwentnie budował na przemyśle wydobywczym, głównie ropy naftowej i gazu ziemnego, choć ma także duże zasoby innych surowców. Przykładowo można wspomnieć o tym, że jest to światowy lider w wydobyciu tak strategicznego surowca jak uran (1 miejsce pod względem wydobycia w 2016 r.)²¹. Prezydent N. Nazarabajew zapowiada dalszy rozwój gospodarki i wprowadzenie Kazachstanu do grona trzydziestu najbogatszych gospodarek świata do 2050 r.²². Niezależnie od tego, czy jego deklaracje się spełnią czy też nie, kraj o tak bogatych zasobach, może być dla Polski ciekawym partnerem.

W artykule omówione będą przede wszystkim stosunki dwustronne, niemniej zaznaczyć trzeba, że współpraca z Kazachstanem powinna odbywać się w ramach wyznaczonych przez UE. Polityka Unii wobec Azji Środkowej jest realizowana w ramach *Strategii Nowego Partnerstwa* z 2007 r. Główny nacisk stawia się w niej na promocję praw człowieka i demokracji, które mają być podstawą kontaktów w innych sferach. Na marginesie należy wskazać, iż dotychczasowy stan jej implementacji, pozostawia wiele do życzenia²³. Poprawie relacji, przynajmniej z Kazachstanem, może służyć też ratyfikowana w 2016 r. *Umowa o wzmocnionym partnerstwie i współpracy* pomiędzy UE i jej członkami a Kazachstanem²⁴. Porozumienie to obejmuje szereg obszarów, od współpracy w sferze gospodarczej, aż do dialogu w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa.

Wspomniane już spotkanie prezydentów A. Dudy i N. Nazarabajewa w 2016 r. było nie tylko okazją do przeprowadzenia bezpośrednich rozmów, ale także do podpisania wielu porozumień. Podstawę nowych relacji ma stanowić deklaracja

²⁰ Mowa tu w szczególności o Uzbekistanie i Turkmenistanie. Na liczne przypadki łamania praw człowieka wskazuje między innymi Human Rights Watch; zob. *Turkmenistan/Uzbekistan: Abuses in International Spotlight*, www.hrw.org/news/2013/04/22/turkmenistan/uzbekistan-abuses-international-spotlight (5 XII 2016).

²¹ Dane Światowego Stowarzyszenia Nuklearnego, www.world-nuclear.org/information-library/nuclear-fuel-cycle/mining-of-uranium/world-uranium-mining-production.aspx (5 II 2016).

²² Jest to zresztą główny cel *Strategii Kazachstan – 2050*; szerzej zob.: www.strategy2050.kz/ru/ (10 XII 2016).

²³ Szerzej zob.: *Polityka Unii Europejskiej wobec Azji Środkowej: analiza realizacji Strategii na Rzecz Nowego Partnerstwa z Azją Środkową*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego” 2015, nr 4.

²⁴ *Umowa o wzmocnionym partnerstwie i współpracy między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Republiką Kazachstanu, z dnia 21 grudnia 2015 r.*, (Dz.Urz. UE, L 29/3).

o współpracy gospodarczej oraz trzy nowe umowy międzyrządowe. Zorganizowano także polsko-kazachstańskie forum biznesowe, podczas którego doszło do podpisania szeregu umów zarówno pomiędzy agencjami rządowymi obydwu państw, jak i pomiędzy firmami z Kazachstanu i z Polski. Złożono wiele istotnych zapowiedzi m.in. dotyczących współpracy instytucjonalnej na forach różnych organizacji międzynarodowych.

Podstawowym tematem sierpniowych rozmów były jednak kwestie gospodarcze. Obroty handlowe pomiędzy Polską a Kazachstanem do 2014 r. niemal rokrocznie wykazywały tendencję wzrostową, powiększając jednocześnie deficyt handlowy po stronie polskiej. Rok 2015 przyniósł jednak drastyczny spadek wartości wymiany handlowej. Import z Kazachstanu w tym roku spadł o niemal 1/3 wartości i wyniósł ok. 3,5 mld PLN, podczas gdy w 2014 r. jego wartość wynosiła prawie 5,4 mld PLN. Dość wyraźne zmniejszenie można było także odnotować w eksporcie, w 2014 r. wyniósł on niespełna 1,8 mld PLN, a w 2015 r. już tylko – 1,5 mld PLN²⁵. Był to jednak wynik nie tyle zaniechań bądź błędów w dwustronnych relacjach, co skutek dość chwiejnej sytuacji w kazachskiej gospodarce, dewaluacji kazachskiej waluty tenge oraz spadku cen ropy naftowej²⁶. Ten niepokojący trend został zauważony podczas sierpniowego forum biznesowego. Jak zaznaczył wówczas prezydent A. Duda: „problemy związane z polityką, tą wielką polityką, a także ekonomią w tym najbardziej makroekonomicznym tego słowa znaczeniu, spowodowały, że nastąpiło istotne obniżenie aktywności we wzajemnej wymianie handlowej”²⁷.

Dominujące pozycje w polskim eksporcie do Kazachstanu zajmują: maszyny mechaniczne, urządzenia i mechanizmy, owoce i warzywa oraz produkty spożywcze, higieniczne i kosmetyczne, wyroby farmaceutyczne i tworzywa sztuczne. Import z Kazachstanu opiera się prawie w całości na surowcach energetycznych (89,7% całego importu z tego kraju). Ponadto Polska importuje także wyroby chemiczne oraz nasiona²⁸.

Kraj ten może być ciekawy dla polskich przedsiębiorców i inwestorów. Kazachstan błyskawicznie, z roku na rok, awansuje w rankingu „Doing Business”

²⁵ Dane pochodzą z Roczników Statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego, *Rocznik statystyczny handlu zagranicznego*, Warszawa 2016, s. 121; *Rocznik statystyczny handlu zagranicznego*, Warszawa 2015, s. 120.

²⁶ Zob. A. Jarosiewicz, *Kazachstan – nietego z tenge*, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-08-26/kazachstan-nietego-z-tenge (10 XII 2016).

²⁷ *Wystąpienie Prezydenta RP na otwarciu Polsko-Kazachstańskiego Forum Gospodarczego*, Prezydent RP (10 XII 2016).

²⁸ Szerzej zob. *Informator Ekonomiczny Ministerstwa Spraw Zagranicznych – Kazachstan*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, www.informatorekonomiczny.msz.gov.pl/pl/azja/kazachstan/ (10 XII 2016).

– krajów atrakcyjnych dla nowych inwestycji²⁹. Podkreślić trzeba bardzo proste procedury rejestracji firmy, którą można powołać do życia w ciągu 10 dni, a także dość niskie podatki (VAT 12%, CIT 10% lub 20% – w zależności od rodzaju prowadzonej działalności)³⁰. Kraj ten jest atrakcyjny również ze względu na swoje położenie, leży na tzw. Nowym Jedwabnym Szlaku, dzięki czemu można z niego rozprowadzać swojego produkty po Azji Centralnej, ale także w kierunku Chin. Kazachstan jest także członkiem Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej, dlatego może służyć jako kanał wymiany handlowej z innymi państwami tej organizacji.

Polscy przedsiębiorcy już zauważyli Kazachstan. Zarejestrowanych jest tam około 190 firm z udziałem polskiego kapitału. Najważniejsze sektory, w które się angażują to branża naftowo-gazowa oraz sektor farmaceutyczny³¹. Wkrótce inwestorzy będą mieli dodatkową szansę rozwinięcia działalności na tym terenie, bowiem rząd Kazachstanu rozpoczyna wielką akcję prywatyzacyjną, na sprzedaż wystawione będą linie lotnicze, firmy wydobywcze, duże przedsiębiorstwa państwowe, a nawet kluby piłkarskie³². Chociaż współpraca gospodarcza, na różnych poziomach, wciąż się rozwija, to jednak obaj prezydenci uważają, że możliwości są większe, a obecny stopień współpracy gospodarczej nie odpowiada potencjałom gospodarek Polski i Kazachstanu³³. Podpisana przez nich 22 VIII 2016 r. deklaracja o współpracy gospodarczej ma rozwinąć te kontakty. Uzupełnia ona podobne porozumienie z 2005 r.³⁴. W deklaracji podkreślono, iż państwa „oświadczają o rozpoczęciu nowego partnerstwa gospodarczego” oraz „aktywizacji kontaktów między odpowiednimi instytucjami i kręgami biznesowymi dwóch państw w celu intensyfikacji obopólnie korzystnej współpracy gospodarczej”³⁵. Porozumienie dotyczy wielu dziedzin, począwszy od wspierania przedsiębiorczości i inwestycji,

²⁹ Obecnie zajmuje 35 pozycję, szerzej zob.: Doing Business – kazakhstan, <http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/kazakhstan> (20 XII 2016).

³⁰ Zob. *Osnovnyje nalogi*, Portal Invest In Kazakhstan, www.invest.gov.kz/pages/osnovnye-nalogi (20 XII 2016).

³¹ *Informacja o współpracy gospodarczej Polska – Kazachstan. Wywiad z ambasadorem Kazachstanu w Polsce Altajem Abibułtajewem i prezesem Krajowej Agencji ds. Eksportu i Inwestycji KAZNEX INVEST Borisbijem Żangurazowem*, Ministerstwo Rozwoju; *Kazachstan, otwarty na polski biznes*, „Rzeczpospolita”, 23 VIII 2016.

³² *Wielka prywatyzacja w Kazachstanie przyciąga także Polaków*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 22 XII 2016.

³³ *Nowe otwarcie w relacjach gospodarczych między Polską a Kazachstanem*, Prezydent RP, www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/art,325,nowe-otwarcie-w-relacjach-gospodarczych-miedzy-polska-a-kazachstanem.html (10 XII 2016).

³⁴ *Mowa tu o Umowie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Kazachstanu o współpracy gospodarczej, z dnia 6 lipca 2005 r.* (M.P. 2006 nr 13 poz. 173).

³⁵ *Deklaracja o współpracy gospodarczej między Rzeczypospolitą Polską i Republiką Kazachstanu*, Prezydent RP, www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/art,360,deklaracja-o-wspolpracy-gospodarczej-miedzy-rzeczpospolita-polska-i-republika-kazachstanu.html (10 XII 2016).

poprzez współdziałanie w sferze energetyki i rolnictwa, aż do ekologii i badań kosmicznych. Podkreślono także chęć współpracy instytucjonalnej w ramach organizacji finansowych – Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju oraz Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych. Z racji, iż Kazachstan od 2015 r. jest członkiem Światowej Organizacji Handlu, zaznaczono, że strony będą rozwijać kontakty gospodarcze według standardów wyznaczanych właśnie przez tę organizację³⁶. W deklaracji podkreślono także, iż strony będą współdziałać przy organizacji wystawy EXPO 2017.

Zawarto również ważne porozumienie w dziedzinie rolnictwa, które ma charakter resortowej umowy międzyrządowej. Podpisane przez wicepremiera i ministra rolnictwa Kazachstanu Askar Myrzahmetova oraz polskiego ministra rolnictwa Krzysztofa Jurgieła ma zdynamizować współpracę, a dotyczy spraw związanych z uprawą roślin i hodowlą zwierząt, precyzuje warunki kontroli fitosanitarnej oraz weterynaryjnej. Są to kwestie bardzo istotne, ponieważ jedną z ważnych pozycji w polskim eksporcie do Kazachstanu zajmują produkty rolno-spożywcze. Przedstawione wyżej porozumienia mają doprowadzić do zwiększenia eksportu oraz jego zróżnicowania, bowiem dotychczas opierał się on zwłaszcza na eksporcie jabłek³⁷.

Podpisano również dokumenty finansowe, na przykład porozumienie ramowe o współpracy między Bankiem Gospodarstwa Krajowego a Bankiem Rozwoju Kazachstanu. Szczegóły tego dokumentu nie zostały upublicznione, ale w komunikacie Banku Gospodarstwa Krajowego można znaleźć informację o tym, że: „celem porozumienia jest rozwój współpracy gospodarczej pomiędzy Polską i Kazachstanem oraz rozwój długoterminowej kooperacji pomiędzy bankami rozwoju obu państw. Ma to nastąpić poprzez wsparcie dwustronnego handlu i projektów z udziałem komponentu polskiego i kazachskiego w krajach trzecich oraz promocję rozwoju polskich inwestycji w Kazachstanie i kazachskich inwestycji w Polsce”³⁸.

Było to już kolejne polsko-kazachstańskie forum biznesowe, jednak pod różnymi względami wyjątkowe. Niewątpliwie prestiżu dodał mu fakt, że jego otwarcia dokonali dwaj prezydenci, N. Nazarbajew i A. Duda. Podkreślić trzeba, że

³⁶ Negocjacje w sprawie wstąpienia Kazachstanu do Światowej Organizacji Handlu trwały blisko 20 lat, zob.: *Kazakhstan joins the WTO as 162nd member*, WTO, www.wto.org/english/news_e/news15_e/acc_kaz_30nov15_e.htm (20 XII 2016).

³⁷ Szerzej na temat porozumień w dziedzinie rolnictwa zob.: *Nowe perspektywy współpracy polsko-kazachskiej*, Ministerstwo Rolnictwa, www.minrol.gov.pl/Ministerstwo/Biuro-Prasowe/Informacje-Prasowe/Nowe-perspektywy-wspolpracy-polsko-kazachskiej (2 XII 2016).

³⁸ *BGK nawiązuje współpracę z Bankiem Rozwoju Kazachstanu*, Bank Gospodarstwa Krajowego, www.bgk.pl/aktualnosci/bgk-nawiazuje-wspolprace-z-bankiem-rozwoju-kazachstanu-1839/ (2 XII 2016).

podpisano wiele porozumień i umów pomiędzy agendami rządowymi obydwu państw. Oprócz ww. trzeba też zauważyć memorandum na temat wsparcia finansowego małych i średnich przedsiębiorstw oraz wsparcia rozwoju regionalnego, porozumienie między instytucjami finansowymi, które ma ułatwić przepływ informacji czy wreszcie porozumienie dotyczące reasekuracji w ubezpieczeniach kredytów eksportowych. Warto także wspomnieć niektóre umowy zawarte pomiędzy prywatnymi podmiotami, które przewidują m.in: przebudowę starej oraz budowę nowej elektrowni gazowej, utworzenie przedsiębiorstwa gazyfikacji węgla czy dostawę systemów bezpieczeństwa do kazachskich kopalni³⁹.

W kontekście perspektyw rozwoju współpracy gospodarczej istotne są także inne uzgodnienia i ustne zapewnienia najwyższych władz. Przede wszystkim należy wspomnieć o zapowiedzi aktywnego uczestnictwa Polski w wystawie EXPO 2017⁴⁰, która odbędzie się w Astanie. Z pewnością będzie to okazja do promocji polskiej gospodarki, co podkreślał prezydent A. Duda: „Będzie to wielka szansa na spotkania biznesowe, wielka szansa do wzajemnego poznania się, będzie to na pewno wzrost zainteresowania Kazachstanem, będzie to także z całą pewnością okres gospodarczego otwarcia”⁴¹. Podczas spotkania prezydentów toczyły się także rozmowy na temat zniesienia obowiązku wizowego dla Polaków oraz uruchomienia stałego połączenia lotniczego pomiędzy Polską a Kazachstanem. Obydwie te kwestie zostały już pomyślnie uregulowane. Od stycznia 2017 r. Polacy podróżujący do Kazachstanu nie potrzebują wiz, jeżeli okres ich pobytu nie będzie przekraczał 30 dni⁴². Ponadto ogłoszono uruchomienie stałego połączenia lotniczego. Pierwsze samoloty z kilku polskich miast do Astany mają polecieć w maju 2017 r.⁴³.

Wymienione wyżej porozumienia i deklaracje niewątpliwie stanowią pozytywny krok na drodze do rozwoju współpracy gospodarczej. Doprowadzą one między innymi do zniesienia niektórych barier handlowych, ułatwią wymianę poprzez wsparcie finansowe oraz przyczynią się do większej promocji polskich towarów w Kazachstanie i kazachskich w Polsce. Trudno prognozować czy będą

³⁹ Pełna listę podpisanych umów można znaleźć na stronie Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych; zob.: *Polska-Kazachstan. Potencjał wzajemnej współpracy jest ogromny*, http://www.paiz.gov.pl/20160823/polsko_kazachstanski_potencjal_wspopracy_jest_ogromny (11 XII 2016).

⁴⁰ Zostało to podkreślone nawet w deklaracji o współpracy gospodarczej, zob.: *Deklaracja o współpracy gospodarczej...*, *op.cit.*

⁴¹ „Nowe otwarcie w relacjach...”, *op.cit.*

⁴² Zniesienie wiz dotyczy wszystkich państw OECD, zob.: *Vizovyy rezhim RK s drugimi gosudarstvami*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Kazachstanu, www.mfa.gov.kz/index.php/ru/vizovyy-rezhim-rk-s-drugimi-gosudarstvami (20 III 2017).

⁴³ *Nowy kierunek – Astana*, Polskie Linie Lotnicze „LOT”, www.lot.com/pl/pl/nowy-kierunek-astana (20 III 2017).

miały wyraźny wpływ na wartość wymiany handlowej, inwestycje polskich firm i czy przyczynią się do zmniejszenia deficytu handlowego Polski. Będzie to w dużej mierze zależne od indywidualnych decyzji przedsiębiorców, którzy będą opierali się także na szeregu innych przesłanek. Jak wskazuje Ministerstwo Rozwoju najczęściej polscy przedsiębiorcy działający w Kazachstanie skarżą się na problemy związane z uzyskiwaniem zezwoleń na pracę, przypadki naruszania praw własności intelektualnej, częste i uciążliwe kontrole ze strony organów administracji czy dyskryminacyjne przepisy prawa zamówień publicznych. Jeszcze do nie dawna dużym problemem była także czasochłonna i zbiurokratyzowana procedura otrzymywania wiz oraz brak bezpośredniego połączenia lotniczego⁴⁴.

Jak już wspomniano, ostatnie dwie bariery zostały niedawno zniesione, nie likwiduje to jednak całkowicie szerszego problemu, jakim jest kwestia szlaków transportowych pomiędzy Polską a Kazachstanem. Najdogodniejsze połączenie to trasa wiodąca przez terytorium Rosji, co właśnie może stanowić utrudnienie w rozwoju stosunków gospodarczych. Przy okazji spotkania prezydent N. Nazarbajew wystąpił z propozycją opracowania trójstronnego porozumienia transportowo-tranzytowego pomiędzy Polską, Rosją a Kazachstanem: „zwróćmy się razem do Rosji, zacznijmy opracowywać trójstronne porozumienie, przynajmniej dotyczące transportu”⁴⁵. Kilka dni później pozytywnie do tej inicjatywy odniósł się także minister spraw zagranicznych Kazachstanu Jerlan Idrisow, twierdząc, iż pomimo niedogodnej sytuacji politycznej jest to propozycja możliwa do zrealizowania, a Rosja jego zdaniem nigdy nie prowadziła polityki nakierowanej na blokowanie rozwoju relacji polsko-kazachskich⁴⁶. Jednak, mimo apelu Kazachów, ani strona polska ani rosyjska nie zwróciły uwagi na ten pomysł. W obecnej sytuacji politycznej trudno wyobrazić sobie jakiegokolwiek rozmowy na ten temat i do stworzenia „korytarza transportowego” przez Rosję niemal na pewno nie dojdzie, choć jest to problem bardzo istotny. Infrastruktura transportowa jest bardzo ważna nie tylko z uwagi na transport towarów, ale też ze względu na inny obszar współpracy, pozostający na pograniczu polityki i gospodarki, obszar współpracy energetycznej.

Import surowców energetycznych z Kazachstanu od lat wykazuje tendencję zwyżkową, jednocześnie zajmując dominującą pozycję w strukturze polskiego importu z tego kraju. Głównym celem polskich władz jest jednak nie tyle

⁴⁴ *Informacja o współpracy gospodarczej Polska – Kazachstan...*, Ministerstwo Rozwoju.

⁴⁵ *Polska i Kazachstan liczą na nowe otwarcie w relacjach gospodarczych*, PAP, www.pap.pl/aktualnosci/news,622938,prezydent-nowe-otwarcie-w-relacjach-gospodarczych-miedzy-polska-a-kazachstanem.html (18 XII 2016).

⁴⁶ *Umowa między Kazachstanem, Polską i Rosją? Chodzi o transport*, Money.pl, www.money.pl/gospodarka/wiadomosci/arttykul/umowa-miedzy-kazachstanem-polska-i-rosja,186,0,2146490.html (18 XII 2016).

zwiększenie jego wartości, co zapewnienie tzw. dywersyfikacji dostaw, o czym od wielu lat mówią politycy różnych opcji. Dywersyfikacja miałaby zapewnić bezpieczeństwo energetyczne Polski, a środkiem do osiągnięcia tego celu ma być tworzenie alternatywnych szlaków dostaw surowców energetycznych. Dotychczas cały import z Kazachstanu i innych państw zza wschodniej granicy wciąż odbywa się za pośrednictwem rosyjskiej infrastruktury.

Alternatywą dla rosyjskich gazociągów i ropociągów ma być projekt Odessa–Brody–Płock–Gdańsk. Ze względu na istniejącą już infrastrukturę pomiędzy Morzem Kaspijskim a Morzem Czarnym umożliwiałby on sprowadzanie surowców energetycznych i tłoczenie ropy naftowej z Azerbejdżanu, Kazachstanu, a w przyszłości być może także z Turkmenistanu. Odcinek pomiędzy Odessą a Brodami powstał już w 2002 r., ale kolejne odcinki pozostały jedynie w sferze planów. W 2003 r. projekt ten został uznany przez UE za mający wagę paneuropejską i od tej pory jest oficjalnie przez nią popierany⁴⁷. Szczególną intensyfikację działań dyplomatycznych ze strony polskiej w tej sprawie można było zaobserwować w 2007 r.. Wówczas region kaspijski oraz Kazachstan zostały uznane za perspektywiczne źródła dostaw surowców energetycznych, zarówno w wielu wypowiedziach polityków partii rządzącej, jak i w informacji minister spraw zagranicznych A. Fotygi⁴⁸. W tym samym roku prezydent L. Kaczyński odbył serię wizyt w regionie Morza Kaspijskiego. Na przełomie marca i kwietnia 2007 r. odwiedził Kazachstan, Azerbejdżan i Gruzję, a we wszystkich trzech państwach najważniejszym tematem rozmów było rozwinięcie współpracy energetycznej oraz perspektywa ropociągu Odessa–Brody–Płock–Gdańsk.

Po serii spotkań nastąpiła seria szczytów energetycznych, w maju 2007 r. w Krakowie, kolejne w Wilnie (XI 2007), Kijowie (V 2008) oraz Baku (XI 2008). Na szczytach głównym tematem rozmów był właśnie projekt omawianego ropociągu. Podczas spotkań doszło do podpisania szeregu deklaracji i porozumień, a także kapitałowego wzmocnienia spółki Sarmatia, która powołana była do realizacji tego projektu już w 2003 r.⁴⁹. Pomimo to prac nad dalszą częścią ropociągu nie rozpoczęto.

⁴⁷ Zob. *Komunikat Komisji do Rady Europy i Parlamentu Europejskiego ws. rozwoju polityki energetycznej dla poszerzonego składu Unii Europejskiej, jej sąsiadów i krajów partnerskich z dnia 13.05.2003 r.* (COM(2003)262/5).

⁴⁸ Zob. *Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2007 r.*, 2 maja 2007, maszynopis.

⁴⁹ Sarmatia – spółka została powołana przez PERN Przyjaźń z Polski i UkrTransNafta z Ukrainy. W 2007 r. przyłączyły się do nich azerski koncern SOCAR, gruziński GOGC i litewska firma Kłajpeda Nafta; zob. strona spółki Sarmatia, www.sarmatia.com.pl/projekt-eaktrn/historia/ (20 XII 2016).

Sama idea szczytów energetycznych od początku napotykała na trudności. Pierwszy szczyt w Krakowie okrzyknięto sukcesem polskiej dyplomacji, choć było to bardzo wątpliwe. Na wszystkich wymienionych spotkaniach pojawiali się prezydenci Polski, Litwy, Ukrainy, Azerbejdżanu i Gruzji. Na niektórych z nich gościli także prezydenci Łotwy, Bułgarii, Rumunii czy Turcji oraz przedstawiciele UE i Stanów Zjednoczonych. Niestety na żadnym z nich nie pojawił się kluczowy dla tego przedsięwzięcia prezydent Kazachstanu. Co więcej kraj ten był reprezentowany tylko na jednym szczycie, a prezydenta zastępował wówczas sekretarz stanu w Ministerstwie Energetyki i Zasobów Mineralnych. Było to tym bardziej bolesne dla wysiłków polskiej dyplomacji, iż wielokrotnie zapowiadano, że na pierwszym (krakowskim) szczycie ma pojawić się osobiście N. Nazarbajew. W ostatniej chwili okazało się jednak, że Nazarbajewa nie będzie, ponieważ spotkał się on w tym samym czasie z prezydentem Rosji Władimirem Putinem. Nawet jeśli założyć, że był to jedynie zbieg okoliczności, to realnie trzeba stwierdzić, że projekt Odessa–Brody–Płock–Gdańsk, a także jakikolwiek inny projekt stworzenia alternatywnego ropociągu lub gazociągu, jest postrzegany przez Kreml jako inicjatywa antyrosyjska. Rosja kanałami dyplomatycznymi najprawdopodobniej wpływała i będzie wpływać na stanowisko Azerbejdżanu, Kazachstanu, a nawet Turkmenistanu, których udział w tym przedsięwzięciu był rozpatrywany⁵⁰.

Ten szczegółowo opisywany projekt przez ostatnie lata był zapomniany. Po śmierci prezydenta L. Kaczyńskiego, który był orędownikiem tego pomysłu, polskie władze zaprzestały starań o realizację inwestycji. Jednak obecnie idea ta znowu wraca. Podczas spotkania prezydentów Polski i Kazachstanu wątek ten nie był mocno eksponowany, choć prezydent Andrzej Duda podkreślił chęć kontynuowania polityki, jaką prowadził L. Kaczyński: „Pragnę zapewnić dziś Kazachstan o moich najszczerzych intencjach kontynuowania polityki, jaką przed laty wyznaczył mój poprzednik prezydent Lech Kaczyński, polityki współpracy, przyjaźni, dobrego współistnienia naszych państw i narodów”⁵¹. Ponadto zwrócił on uwagę na fakt powstania nowego terminalu naftowego w Gdańsku, który może służyć gromadzeniu kazachskiej ropy sprowadzanej różnymi drogami. Kwestia nowego ropociągu była jednak mocno podkreślana w ostatniej kampanii wyborczej. PiS w swoim programie zaznaczyło, że: „uważa za niezbędny powrót do realizacji projektu rurociągu Odessa–Brody–Płock–Gdańsk”⁵². Do idei tej

⁵⁰ Szerzej na temat inicjatywy Odessa–Brody–Gdańsk, zob. M. Sienkiewicz, *Koncepcja Korytarza Transportowego Północ – Południe w polityce zagranicznej Polski*, [w:] *Polityka Wschodnia Polski, uwarunkowania, koncepcje, realizacja*, red. A. Gil, T. Kapuśniak, Lublin–Warszawa 2009.

⁵¹ *Prezydent: Kazachstan pozostanie ważnym partnerem Polski w Azji*, Prezydent RP, www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/art,324,prezydent-kazachstan-pozostanie-waznym-partnerem-polski-w-azji.html (10 XII 2016).

⁵² *Program Prawa i Sprawiedliwość 2014, op.cit.*

powracają także przedstawiciele rządu B. Szydło. Pewne zainteresowanie widać za granicą, za wznowieniem prac opowiedzieli się ostatnio (VII 2016) prezydenci Azerbejdżanu i Ukrainy⁵³.

Niewątpliwie powstanie tego ropociągu wpłynęłoby bardzo korzystnie na zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego Polski. Rozpoczęcie inwestycji zakładano już jednak wielokrotnie i na możliwości realizacji tego planu trzeba spojrzeć bardzo krytycznie. Istnieje wiele przesłanek natury gospodarczej, politycznej czy nawet logistycznej, które stoją na przeszkodzie w budowie i stabilnym funkcjonowaniu tego ropociągu. Dyskusyjną kwestią jest między innymi pozyskanie funduszy na ten projekt, a także jego przyszła opłacalność. Patrząc od strony geopolitycznej, Rosja z pewnością nie zmieni swojego stanowiska i będzie starała się przeciwdziałać powstaniu nowego szlaku różnymi środkami. Kreml ma narzędzia nacisku zarówno na Azerbejdżan, który wciąż unika deklaracji na temat wysokości potencjalnych dostaw, jak i na państwa środkowoazjatyckie – Kazachstan i Turkmenistan. Dodać trzeba, że poszczególne odcinki tego długiego szlaku transportowego przebiegają przez tereny niestabilne politycznie, na przykład przez Osetię Południową czy wschodnią Ukrainę. Zaryzykować można chyba stwierdzenie, że pomimo stanowczych deklaracji, w najbliższych latach inwestycja ta wciąż pozostanie w sferze planów.

Analizując stosunki Polska–Kazachstan zasadne jest omówienie sytuacji Polonii w tym kraju. Według ostatniego spisu ludności, przeprowadzonego w 2009 r., w Kazachstanie mieszka około 34 tys. Polaków⁵⁴. Dane te mogą jednak być znacznie zaniżone, wynika to z administracyjnego kryterium uznania. Kwalifikacji dokonuje się bowiem w oparciu o wpis w dokumencie tożsamości. Według szacunków Ambasady RP w Astanie Polonia kazachska może liczyć ponad 60 tys.⁵⁵. Większość z nich mieszka na północy i w centrum kraju, głównie w obwodach północno-kazachstańskim, akmolińskim, karagandyjskim, pawłodarskim oraz w stolicy Astanie.

Większość Polaków w Kazachstanie to potomkowie ofiar deportacji radzieckich w latach 30. i 40. XX w. z terytorium dzisiejszej Ukrainy lub Białorusi. Zachowaniu silnych więzi z Polską nie sprzyjała polityka wynaradawiania i rusyfikacji prowadzona przez Związek Radziecki. Jak zaznacza Andrzej Chodubski: „Swoistą tożsamość polonijną ma ta społeczność. (...) polskość jest

⁵³ *Azerbejdżan i Ukraina chcą wznowić projekt rurociągu Odessa–Brody*, Polskie Radio, www.polskieradio.pl/42/3167/Artykul/1643390,Azerbejdżan-i-Ukraina-chca-wznovic-projekt-rurociagu-OdessaBrody (10 XII 2016).

⁵⁴ *Itogi nacjonalnoj perepiski naselenija Respubliki Kazahstan 2009 goda*, Astana 2011, s. 21.

⁵⁵ *Zob. Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2012*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, s. 127.

dla większości z nich wartością zmitologizowaną i wyidealizowaną⁵⁶. Wiele z tych osób nie mówi już po polsku, nie zna historii ojczystego kraju i z tego względu w działania polskiego rządu, oprócz repatriacji oraz zagwarantowania praw mniejszości, powinno być także wpisane wspieranie działań kulturalnych czy edukacyjnych prowadzonych przez organizacje polonijne na terytorium Kazachstanu.

Podstawową kwestią jest jednak sprawa repatriacji Polaków zza wschodniej granicy, nie tylko z Kazachstanu, ale również z dalekiej Syberii czy Uzbekistanu. Dotychczasowa ustawa o repatriacji zdaniem ministra spraw zagranicznych Witolda Waszczykowskiego nie spełnia swoich zadań: „Zamierzamy przygotować nową ustawę o repatriacji, która nie na papierze, ale w sposób realny umożliwi wywiązanie się Polski ze zobowiązań wobec tych, którym Ojczyzna została odebrana siłą”⁵⁷. Projekt nowej ustawy wpłynął już do sejmu i został skierowany do pierwszego czytania. Nowelizacja ma wprowadzić nowy organ, Radę do spraw Repatriacji, której zadaniem będzie m. in.: prowadzenie ewidencji repatriantów, upowszechnianie informacji o wracających do kraju wśród pracodawców, a także nadzór nad ośrodkami dla repatriantów. Ośrodki mają być powoływane przez fundacje oraz inne osoby prawne, a ich finansowanie ma się odbywać z budżetu państwa. Repatrianci będą mogli w nich przebywać przez okres maksymalnie 12 miesięcy. Wprowadzone mają zostać zwolnienia od spadków i darowizn dla repatriantów, a także instytucja osoby wspierającej, której zadaniem będzie pomoc w adaptacji nowo przybyłym⁵⁸.

Wszystkie te zmiany prawdopodobnie wejdą w życie w 2017 r. Warto jednak wspomnieć o już wprowadzonej w życie nowelizacji ustawy o Karcie Polaka. W nowym stanie prawnym doszło do szeregu ułatwień dla osób polskiego pochodzenia ze Wschodu, chcących osiedlić się w Polsce. Osoby, które otrzymują taki dokument mogą nieodpłatnie otrzymać kartę stałego pobytu, skróceniu uległ także okres po którym można otrzymać polskie obywatelstwo (z trzech lat do roku od momentu otrzymania Karty Polaka). Ponadto posiadacz tej karty może złożyć wniosek o dofinansowanie wynajęcia mieszkania czy kursu nauki języka polskiego⁵⁹.

⁵⁶ A. Chodubski, *Tożsamość Polonii kazachstańskiej*, [w:] *Kazachstan, historia – społeczeństwo – polityka*, red. T. Bodio, K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 2000, s. 61.

⁵⁷ *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2016 roku, 29 stycznia 2016 r.*, maszynopis.

⁵⁸ Rządowe centrum legislacji, *Projekt ustawy o zmianie ustawy o repatriacji oraz niektórych innych ustaw*, maszynopis.

⁵⁹ Szerzej zob.: *Zmiana ustawy o Karcie Polaka*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polonija/wydarzenia/wiadomosci_kraj/zmiana_ustawy_o_karcie_polaka (15 XII 2016).

Pomimo, iż w Kazachstanie dochodzi do przypadków łamania praw człowieka i wątpliwa jest także demokratyczność niektórych instytucji, to jednak kraj ten respektuje prawa mniejszości narodowych i w tym względzie trudno kazachskim władzom cokolwiek zarzucić. Jeszcze kilka lat temu, jak podkreśla się w raporcie o sytuacji Polonii i Polaków za granicą z 2012 r., były problemy z szerzeniem oświaty polonijnej⁶⁰. Rozwiązaniem może być obowiązująca od niedawna umowa w tej kwestii pomiędzy Polską a Kazachstanem. Głównym jej celem jest umożliwienie szerszej współpracy pomiędzy instytucjami oświaty, w tym wymiany doświadczeń i wzajemnych konsultacji. W kontekście praw mniejszości gwarantuje ona m.in. swobodniejsze niż do tej pory przemieszczanie się nauczycieli języka polskiego do Kazachstanu. Reguluje ona także funkcjonowanie szkół, w których jest nauka języka polskiego⁶¹. Podczas spotkania głów państw prezydent A. Duda podkreślił wagę tego porozumienia wyrażając nadzieję, iż przyczyni się ono do zwiększenia szans na naukę w języku polskim⁶². W kontekście gwarancji praw dla polskiej mniejszości w Kazachstanie warto przypomnieć też porozumienie z 1997 r. Na mocy umowy o współpracy kulturalnej i edukacyjnej strony zobowiązały się między innymi, że „będą popierać działania mające na celu zaspokojenie potrzeb społecznych, kulturalnych i religijnych, a zwłaszcza języka ojczystego i tożsamości narodowej Polaków zamieszkałych w Kazachstanie i Kazachów zamieszkałych w Polsce”⁶³. Zgodnie z porozumieniem obydwu państwa zobowiązały się także do umożliwienia swobodnego działania organizacjom kulturalnym i społecznym.

W Kazachstanie działa kilkanaście organizacji polonijnych. Najważniejsza z nich to Związek Polaków Kazachstanu – jedyna organizacja, która ma zasięg ogólnokrajowy. Do aktywniejszych organizacji należą także: Stowarzyszenie Polaków „Polonia” w Astanie, Stowarzyszenie Społeczne „Jedność Polska” oraz Młodzieżowe Centrum Kultury w Kokczetawie. Zauważyć trzeba, że organizacje polonijne w ostatnich latach nieco zmieniły swój program i priorytety działania. Najważniejszą dla nich kwestią jest obecnie rozpowszechnianie kultury i wiedzy o Polsce, a niekoniecznie sprawa repatriacji. Niektóre z organizacji otrzymują dotacje z budżetu Zgromadzenia Narodu Kazachstanu, jednakże są to środki niewspółmierne do potrzeb, stąd konieczne są także dotacje od polskiego rządu⁶⁴. Utrzymaniu związków z krajem ma także służyć polski przekaz telewizyjny, co

⁶⁰ *Raport o sytuacji...*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, s. 129–130.

⁶¹ Szerzej zob. *Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Kazachstanu o współpracy w dziedzinie edukacji, podpisane dnia 15 września 2014 r. (M.P. 2016 poz. 649)*.

⁶² „Wizyta niezwykle...”, *op.cit.*

⁶³ Art. 9 *Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Kazachstanu o współpracy kulturalnej i edukacyjnej*, (Dz. U. nr 99, poz. 1155).

⁶⁴ Szerzej zob. *Raport o sytuacji...*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, s. 128–129.

było już przedmiotem starań prezydenta A. Kwaśniewskiego podczas jego wizyty w Astanie w 1999 r.⁶⁵. Od 2002 r. w Kazachstanie dostępna jest TVP Polonia. Wspieranie Polonii od 1992 r. następuje także poprzez utworzoną przez Skarb Państwa fundację „Pomoc Polakom na Wschodzie”. Do jej celów należy między innymi: upowszechnianie znajomości języka polskiego, polskiej kultury i tradycji, poprawa sytuacji materialnej Polaków oraz nakłanianie organizacji polonijnych działających na Zachodzie do pomocy krajanom na Wschodzie⁶⁶.

Niewątpliwie nowy polski rząd przywiązuje wiele uwagi do spraw Polonii znajdującej się za wschodnią granicą. Główny akcent stawia na repatriację. Zaprojektowana nowelizacja ustawy repatriacyjnej była jedną ze sztandarowych obietnic PiS złożonych podczas kampanii wyborczej. Pomimo, iż nie doszło jeszcze do jej uchwalenia, to politycy złagodzili już warunki przyjmowania osób polskiego pochodzenia ze Wschodu przy pomocy zmian w ustawie o Karcie Polaka. Trudno prognozować czy polityka „szerzej otwartych drzwi” dla repatriantów przyniesie wyraźny wzrost liczby osób powracających z Kazachstanu. Motywacją do powrotu do ojczyzny może być podyktowana silnym poczuciem przynależności do narodu, jednak niebagatelne znaczenie mają także warunki ekonomiczne. W latach 90. XX w. liczba repatriantów z Kazachstanu była stosunkowo niska, pomimo dużego zainteresowania kazachskiej Polonii powrotem do ojczyzny⁶⁷. Kazachstan borykał się wówczas z wieloma problemami natury gospodarczej i wątpliwy był także jego przyszły rozwój. Od tego czasu w tym państwie zmieniło się jednak bardzo wiele, Kazachstan odniósł ogromny sukces gospodarczy i pomimo zawirowań gospodarczych w ostatnich latach, jest to kraj zupełnie nieporównywalny do tego z lat 90. XX w. Wydaje się wątpliwe, aby zainteresowanie powrotem do Polski było tak duże jak jeszcze kilkanaście lat temu. Być może ułatwienia dla repatriantów spowodują znaczny wzrost liczby osób pochodzenia polskiego powracających do kraju z innych, aniżeli Kazachstan, postradzieckich republik.

Reasumując, należy stwierdzić, iż Kazachstan – z uwagi na potencjał gospodarczy i surowcowy, a także z uwagi na silną pozycję w regionie – może być dla Polski atrakcyjnym partnerem. Wydaje się, że w sferze gospodarczej może dojść do wzmocnienia współpracy. Być może będzie to nawet wynik nie tyle starań polskiego rządu, co rezultat prowadzonej przez Kazachstan polityki nakierowanej na przyciągnięcie inwestorów. Z punktu widzenia polskich interesów najciekawsza

⁶⁵ Szerzej na temat wizyty Aleksandra Kwaśniewskiego w Kazachstanie zob.: A. Ciosek, *Perspektywy rozwoju stosunków dwustronnych*, [w:] *Kazachstan, historia – społeczeństwo – polityka*, red. T. Bodio, K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 2000, s. 443–444.

⁶⁶ Zob. strona fundacji Pomoc Polakom na Wschodzie, www.pol.org.pl/o-fundacji/ (20 XII 2016).

⁶⁷ Zainteresowanie powrotem wykazywali w szczególności młodzi ludzie, zob.: A. Ciosek, *Perspektywy rozwoju...*, s. 441–442.

byłaby współpraca w kwestii dostaw surowców, w tym przede wszystkim ropy naftowej. Jednak próba stworzenia jakiegokolwiek alternatywnego (wobec rosyjskiej infrastruktury) połączenia z pewnością będzie bojkotowana i blokowana przez Kreml. Być może dość niezależny w swej polityce Azerbejdżan byłby skłonny przyłączyć się do takiej inicjatywy, prorosyjski Kazachstan raczej na pewno nie będzie zabiegał o jej realizację.

Możliwe i korzystne mogą być inwestycje polskich firm w Kazachstanie i wymiana handlowa. Do jej prowadzenia nie zawsze konieczne są jednak międzyrządowe porozumienia, sami przedsiębiorcy szukają nowych rynków zbytu i atrakcyjnych terenów pod inwestycje. Agendy rządowe powinny ich wspierać i pomagać w promocji polskich produktów.

Osobną kwestią jest sprawa repatriacji. W dniu 21 XII 2016 r., wicepremier Mateusz Morawiecki, w asyście kamer Telewizji Polskiej, powitał pierwszą 153-osobową grupę repatriantów z Kazachstanu, a przedstawiciele rządu wprowadzili już nową ustawę o repatriacji do parlamentu i w ciągu najbliższych 2–3 lat zapowiadają sprowadzenie blisko 10 tys. rodaków. Najbliższy rok pokaże czy będzie to skuteczna próba rozwiązania bolesnego moralno-historycznego problemu.

Jak już wcześniej wspomniano, Azja Centralna bardzo często jest postrzegana całościowo (jako region) i z tego powodu kilka zdań warto poświęcić perspektywom współpracy z innymi środkowoazjatyckimi państwami. Są jednak one bardzo mgliste. Uzbekistan to kraj autorytarnego reżimu. Po śmierci Isloma Karimowa władzę objął Szawkat Mirzjojew, jednak oznak demokratyzacji nie widać. Wydaje się, że będzie to raczej polityka kontynuacji aniżeli zmiany. Turkmenistan ma pewne zasoby surowców, ale od lat prowadzi izolacjonistyczną politykę i jest obojętny na różne formy współpracy. Tadżykistan i Kirgistan to kraje pogrążone w kłopotach gospodarczych i społecznych i mało atrakcyjni partnerzy.

Wydaje się, że Polska wobec Azji Centralnej powinna prowadzić dość elastyczną, nieco wyczekującą politykę. Wspierać dotychczasowe kontakty, zwłaszcza z Kazachstanem, promować polskich przedsiębiorców i ich produkty, a z rozszerzeniem współpracy czekać na zmianę uwarunkowań politycznych. Pomimo problemów i zastrzeżeń rozmaitej natury współpraca ze środkowoazjatyckimi republikami, przyszłościowo, może być bardzo korzystna dla obydwu stron.

SŁOWA KLUCZOWE

Kazachstan, Polska, współpraca gospodarcza, współpraca energetyczna, Polonia

KEYWORDS

Kazakhstan, Poland, economic cooperation, energy cooperation, Polish diaspora

S u m m a r y

Poland–Kazakhstan: cooperation perspectives and Polish interests in central Asia

In August 2016 Poland was visited by Nursultan Nazarbaev, the president of Kazakhstan. During the visit various agreements were signed whose aim is to strengthen cooperation between the two countries. Considering Polish interests, energy cooperation and Polish diaspora in Kazakhstan are two of the most weighty issues. Apart from analysing the current state of Polish-Kazakh relations the article attempts to describe the perspectives of their development. As the region of Central Asia is often treated as a whole, the relations with Kazakhstan have been presented in the context of relations with other countries of the area.